

דף לימוד

דף לימוד מלווה למערך שיעור בנושא על גזענות ואפליה ומה שביניהם, מלימוד למעשה

לקראת יום המאבק בגזענות לשנת 2022

בשנת 1960, בדרום אפריקה, נהרגו 69 מפגינים שהפגינו נגד חוקי האפרטהייד (משטר הדוגל בהפרדה גזעית) במדינה. ב-1966 נקבע באו"ם כי ב-21 למרץ בכל שנה יצוין יום זה ברחבי העולם. בהחלטתה קראה העצרת הכללית של האו"ם לקהילה הבינלאומית לפעול למיגור כל הצורות של גזענות, הפלייה על רקע גזעי, שנאת זרים ואי-סובלנות. גם מדינת ישראל חתמה על האמנה הבינלאומית וכך נכתב בחוק החינוך הממלכתי: "להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.... ולחנך לחתירה לשלום ולסובלנות ביחסים בין בני האדם ובין העמים" (סעיף 2 לחוק).

" לפיכך נברא אדם יחיד,
ללמדו, שכל המאבק נפש אחת (מישראל),
מעלה עליו הפתוי, כאלו אדם עולם מלא;
וכל המקום נפש אחת (מישראל),
מעלה עליו הפתוי, כאלו קים עולם מלא.
ומפני שלום הפירות,
שלא יאמר אדם לחברו: אבא גדול מאביו. [...]
ולתגיד גדלתו של הקדוש ברוך הוא:
שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד,
וכלו דומין זה לזה;
ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא
טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון,
ואין אחד מהן דומה לחברו. "

דף לימוד

נשאל: מדוע, לדעתכם, המילה "מישראל" הכתובה פעמיים במשנה, נתונה בסוגריים?

מה יכול להיות המסר המרכזי של המשנה הזו עם המילה הזו ומה יכול להיות המסר המרכזי של המשנה אם נוציא אותה מן המשנה?

נסביר כי - בכתבי היד הקדומים של המשנה הזו ואף בתלמוד הירושלמי – לא מופיעה המילה "מישראל". גם כשהרמב"ם מצטט את ההלכה הזו בהלכות סנהדרין ב"משנה תורה" הוא מתייחס לקביעה כאילו היא מתייחסת לכל אדם באשר הוא ולא דווקא לאדם מישראל. זוהי תוספת שנכנסה ככל הנראה רק לגרסה המודפסת של התלמוד הבבלי.

היעדרה או קיומה של המילה "מישראל" מעוררים דיונים ממושכים בנוגע למשנה הזו ולתפיסה שמאחוריה: האם מדובר בקביעה הומניסטית, המייחסת חשיבות עליונה לחייו של כל אדם שנברא בצלם א-להי ללא הבדל דת, גזע, שיוך חברתי ודתי או מין או שמדובר באמירה לאומית, המייחסת חשיבות עליונה רק לחייו של אדם יהודי.

משנה מרכזית נוספת לצורך הדיון שלנו מופיעה במסכת אבות ומיוחסת לרבי עקיבא:

"חביב אדם שנברא בצלם.

חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם,

שנאמר "כי בצלם א-להים עשה את האדם" (בראשית, פרק ט, פסוק ו)

(מסכת אבות, פרק ג, משנה יד)

ומקור אחר מאחד למעשה את שני הנימוקים האלה יחד וקובע:

"ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יז)

ר' עקיבא אומר: זה כלל גדול בתורה.

בן עזאי אומר: "זה ספר תולדות האדם" (בראשית ה, א)

זה כלל גדול מזה.

(מדרש ספרא לפרשת "קדושים", ד' פ"ט ע"ב)

דף לימוד

לאחר שהצגנו והסברנו את שלושת המקורות נסביר כי מודגשת בהם הן העובדה שכל בני האדם בעולם נבראו בצלם א-להים והן העובדה שמקור כל בני האדם הוא אחד ולכן אין שום חשיבות להבדלים פיזיולוגיים או אחרים בין קבוצות שונות.

על רקע זה נשאל את התלמידים –

כיצד יכולים הנימוקים, הטענות והדימויים שבמשנה זו לשמש כלים במאבק בנטייה האנושית הבסיסית לחלק תכונות ומאפיינים לקבוצות שונות של בני אדם על פי השיוך הגזעי, הלאומי או החברתי שלהם?